УДК 330.341:635
DOI https://doi.org/10.32782/2226-0099.2024.138.13

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В УКРАЇНІ: ПРОГНОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Манжос М.М. *– магістрант,*
Вінницький національний аграрний університет
Томашук І.В. *– Phd,*
доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький національний аграрний університет

У статті проаналізовано поточний стан та основні тенденції у виробництві продукції рослинництва в Україні, з акцентом на експортно та інвестиційно привабливі культури, такі як пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник, соя та ріпак. Визначено ключові фактори, що впливають на формування валового збору сільськогосподарських культур у розрізі їх видів. З'ясовано, що успішний розвиток рослинницького підкомплексу забезпечується сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами, макроекономічними факторами виробництва та зростаючим світовим попитом на продукцію. Розглянуто досягнутий рівень ефективності галузі та окреслено перспективи її подальшого розвитку, підкреслено, що підвищення ефективності та стабільності рослинництва можливе завдяки покращенню сортових властивостей рослин і реалізації їх потенціалу разом із впровадженням енерго- та ресурсозберігаючих технологій. У статті також окреслено перспективи подальшого розвитку галузі, зокрема, можливості підвищення ефективності за рахунок впровадження інновацій, збереження ресурсів та оптимізації виробничих процесів. Особлива увага приділяється прогнозам розвитку рослинництва в умовах зміни клімату та глобальних ринкових тенденцій. Наголошується, що одним із напрямків підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва є розвиток експортного потенціалу (покращення якості, стандартизації та сертифікації продукції, встановлення торговельних зв'язків з іншими країнами та участь у міжнародних виставках і ярмарках) тощо. Визначається, що перспективи виробництва продукції рослинництва в Україні залежать від державної політики підтримки аграрного сектору, включаючи дотації, кредити та програми розвитку, що є важливим фактором для зростання рослинництва. Крім того, залучення іноземних інвестицій може сприяти модернізації галузі. Також поглиблення співпраці з ЄС та іншими міжнародними партнерами відкриває нові можливості для експорту та впровадження сучасних технологій. Зроблено висновки, що збільшення виробництва зернових та олійних культур, розвиток органічного землеробства, а також диверсифікація виробництва та розширення експорту стануть основними напрямками розвитку галузі в найближчі роки.

Ключові слова: *рослинництво, сільське господарство, сільськогосподарська продукція, перспективи, валовий збір, урожайність.*

Manzhos M.M., Tomashuk I.V. Main trends in crop production in Ukraine: forecasts and prospects

The article analyzes the current state and main trends in crop production in Ukraine, with an emphasis on export-attractive and investment-attractive crops such as wheat, barley, corn, sunflower, soybeans and rapeseed. The key factors influencing the formation of the gross harvest of agricultural crops in the context of their types have been identified. It is found that the successful development of the crop subcomplex is ensured by favorable soil and climatic conditions, macroeconomic factors of production and growing global demand for products. The achieved level of efficiency of the industry is considered and the prospects for its further development are outlined, it is emphasized that increasing the efficiency and stability of crop production is possible due to the improvement of varietal properties of plants and the realization of their potential along with the introduction of energy- and resource-saving technologies. The article also outlines the prospects for further development of the industry, in particular, the possibility of increasing efficiency through the introduction of innovations, conservation of resources and optimization of production processes. Particular attention is paid to forecasts

for the development of crop production in the context of climate change and global market trends. It is emphasized that one of the ways to increase the efficiency of crop production is the development of export potential (improvement of quality, standardization and certification of products, establishment of trade relations with other countries and participation in international exhibitions and fairs), etc. It is determined that the prospects for the production of crop production in Ukraine depend on the state policy of supporting the agricultural sector, including subsidies, loans and development programs, which is an important factor for the growth of crop production. In addition, attracting foreign investment can contribute to the modernization of the industry. Also, the deepening of cooperation with the EU and other international partners opens up new opportunities for the export and introduction of modern technologies. It was concluded that the increase in the production of grain and oil crops, the development of organic farming, as well as the diversification of production and the expansion of exports will become the main directions of the industry's development in the coming years.

Key words: *crop production, agriculture, agricultural products, prospects, gross harvest, yield.*

Постановка проблеми. Рослинництво в Україні є одним із найбільш вагомих секторів економіки, який забезпечує значну частку валового внутрішнього продукту та є основою експортного потенціалу країни. Однак, незважаючи на стабільне зростання обсягів виробництва та експорту продукції рослинництва, галузь стикається з рядом серйозних викликів, які можуть вплинути на її майбутній розвиток. Однією з головних проблем є зміни клімату, що призводять до коливань врожайності, втрат продукції через посухи, повені та інші екстремальні погодні явища. Це вимагає адаптації виробництва до нових кліматичних умов, впровадження сучасних технологій та розробки стратегії управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що українські науковці, такі як: В. Мазур, К. Мазур, Г. Панцирева [11], І. Гончарук [2], І. Томашук [7], О. Гаврилюк [1], Ю. Лупенко [5], М. Федоров [6], В. Даниленко [3], А. Чуб [9], М. Жибак, І. Федуняк [10], О. Хаєцька та В. Лояніч [12] внесли вагомий вклад у вивчення основних тенденцій у виробництві продукції рослинництва в Україні. Їхні роботи охоплюють питання аналізу ринкових змін, впливу кліматичних умов на врожайність, а також інноваційних технологій в аграрному секторі. Проте, ефективне прогнозування і визначення перспектив розвитку рослинництва в Україні потребує подальших досліджень, зокрема, у контексті швидких змін на ринку, адаптації до нових агрокліматичних умов та впровадження новітніх агрономічних практик.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз сучасних тенденцій у виробництві продукції рослинництва в Україні, визначення основних викликів та можливостей, а також прогнозування перспектив розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рослинництво є однією з ключових галузей аграрного сектору України, що забезпечує не лише внутрішню продовольчу безпеку, але й відіграє важливу роль у міжнародній торгівлі. Україна посідає провідні позиції серед світових експортерів зернових та олійних культур, що робить її важливим гравцем на глобальному аграрному ринку [6; 12]. В останні десятиліття виробництво продукції рослинництва в Україні зазнало значних змін під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що вимагає аналізу сучасних тенденцій та прогнозування подальшого розвитку галузі.

Рослинництво агропромислового комплексу України має всі необхідні історичні передумови для успішного розвитку та функціонування. Завдяки своїм масштабам і специфічним властивостям, ця галузь здатна відігравати винятково важливу роль, демонструючи високу конкурентоспроможність. Додатково, постійне впровадження інновацій та сучасних агротехнологій підвищує

ефективність виробництва. Крім того, стратегічне розташування України сприяє активному експорту продукції на міжнародні ринки [5; 9].

Однак, незважаючи на значний потенціал, рослинництво в Україні стикається з численними викликами, які можуть впливати на його подальший розвиток. Серед них – зміни кліматичних умов, що вимагають адаптації виробничих процесів, нестабільність економічної ситуації, що може призводити до коливань цін на аграрну продукцію, та вплив геополітичних чинників на можливості експорту. Також варто враховувати питання раціонального використання ресурсів, зокрема ґрунтів, та необхідність удосконалення управління виробництвом, щоб забезпечити стійкий розвиток галузі [3].

Незважаючи на складні умови воєнного стану, сільськогосподарські підприємства України демонструють стійкість та адаптивність. Провідними культурами залишаються пшениця, кукурудза та ячмінь, на які припадає близько 90% загального виробництва зерна [7]. Важливою тенденцією є підвищення ефективності виробництва за рахунок впровадження інновацій. Зокрема, спостерігається поширення використання в сільськогосподарських підприємствах нових сортів та гібридів рослин, що дозволяє збільшити урожайність основних культур [2].

Посівна площа сільськогосподарських культур – це показник, що є важливим для оцінки масштабу аграрного виробництва, планування врожаїв, розподілу ресурсів та аналізу змін у структурі сільського господарства. Залежно від типу культур та умов вирощування, посівна площа може щороку варіюватися, відображаючи адаптацію аграрного сектору до ринкових потреб, кліматичних умов та технологічних інновацій (рис. 1).

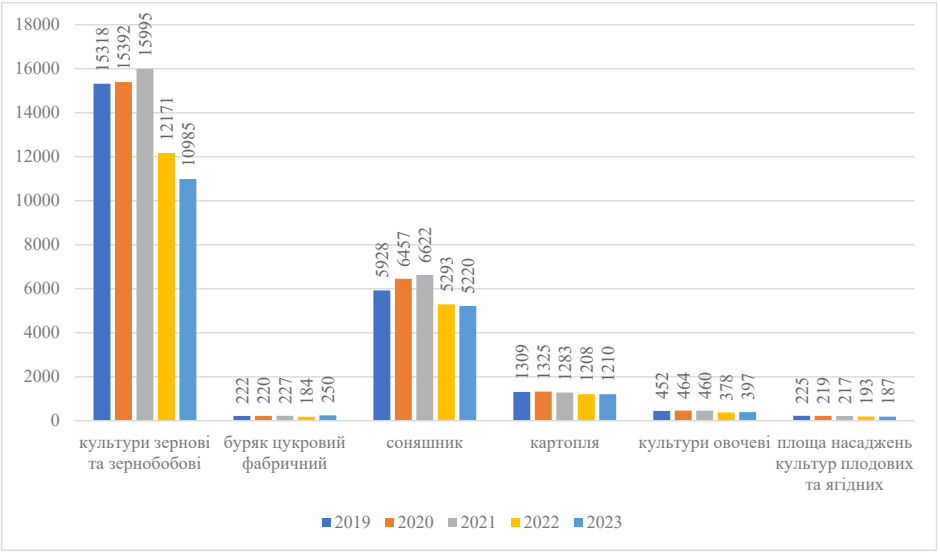

Рис. 1. Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га за 2019-2024 роки
Джерело: сформовано авторами на основі [4]

Загалом, спостерігається тенденція до зменшення посівних площ під зернові, зернобобові, соняшник та плодові культури, особливо після 2021 року. Така тенденція є результатом впливу зовнішніх чинників, серед яких війна та економічна нестабільність, а також внутрішніх змін в аграрній політиці. Площі під буряком

цукровим та овочами мають певну нестабільність, проте у 2023 році спостерігається деяке їх відновлення.

Формування валового збору сільськогосподарських культур залежить від кількох ключових факторів, таких як кліматичні умови, природна родючість ґрунтів, рівень застосування сучасних агротехнологій, правильний підбір високопродуктивних сортів, використання засобів захисту рослин, а також інвестиції, доступ до ресурсів і ефективне управління виробництвом. Додатково, економічні та політичні фактори, зокрема доступ до ринків збуту, ціни на продукцію та державна підтримка, також суттєво впливають на загальний обсяг валового збору. У табл. 1 наведено основні показники вирощування сільськогосподарських культур у період 2021-2023 рр.

Таблиця 1

Виробництво основних сільськогосподарських культур в Україні

Вид продукції	Роки		
	2021	2022	2023
обсяг виробництва (валовий збір), тис. ц			
пшениця	64269,6	38476,4	42161,5
кукурудза	57254,1	35843,5	42703,1
ячмінь	16947,0	8038,2	8348,2
жито	779,6	276,6	252,4
соняшник	33088,8	20787,9	27220,4
соя	6296,1	5766,9	8720,1
буряк цукровий	5170,8	5501,7	9126,6
картопля	1303,0	1076,1	977,7
культури плодові та ягідні	1609,3	1408,1	1533,1
зібрана площа, тис. га			
пшениця	1472,2	1070,7	969,9
кукурудза	759,1	588,2	557,5
ячмінь	442,9	263,8	223,4
жито	21,4	8,4	7,6
соняшник	1402,1	1095,1	1161,2
соя	253,1	277,0	365,0
буряк цукровий	9,4	9,5	15,3
картопля	6,0	4,7	4,1
культури плодові та ягідні	13,8[2]	11,83	11,4[3]
урожайність ц з 1 га зібраної площі			
пшениця	43,7	35,9	43,5
кукурудза	75,4	60,9	76,5
ячмінь	38,3	30,5	37,3
жито	36,6	32,1	32,9
соняшник	23,6	19,0	23,4
соя	24,9	20,8	23,9
буряк цукровий	549,6	587,4	600,0
картопля	215,5	226,7	236,2
культури плодові та ягідні	154,9	154,4	175,5

Джерело: сформовано авторами на основі [4]

У 2021-2023 роках спостерігалася загальна тенденція до зменшення площі посівів основних сільськогосподарських культур, але врожайність багатьох із них покращилася, особливо в 2023 році. Обсяг виробництва у 2022 році значно знизився для більшості культур, зокрема пшениці, кукурудзи та ячменю, але в 2023 році показники відновилися, частково завдяки зростанню врожайності.

Винятком стали соя, буряк цукровий та картопля, які демонструють стабільне зростання протягом трьох років, що свідчить про ефективне використання агротехнологій та адаптацію до зовнішніх умов.

За результатами 2024 року очікується вищий рівень рентабельності рослинництва у порівнянні з попереднім прогнозом. Прибутковість соняшнику очікується на рівні 45 дол. США за тонну (-4 дол. США/т у 2023 році), сої – на рівні 83 дол. США за тонну (69 дол. США/т у 2023 році), рапсу – на рівні 78 дол. США за тонну (5 дол. США/т у 2023 році). Виробництво ж зернових, на жаль, залишиться збитковим (рис. 2).

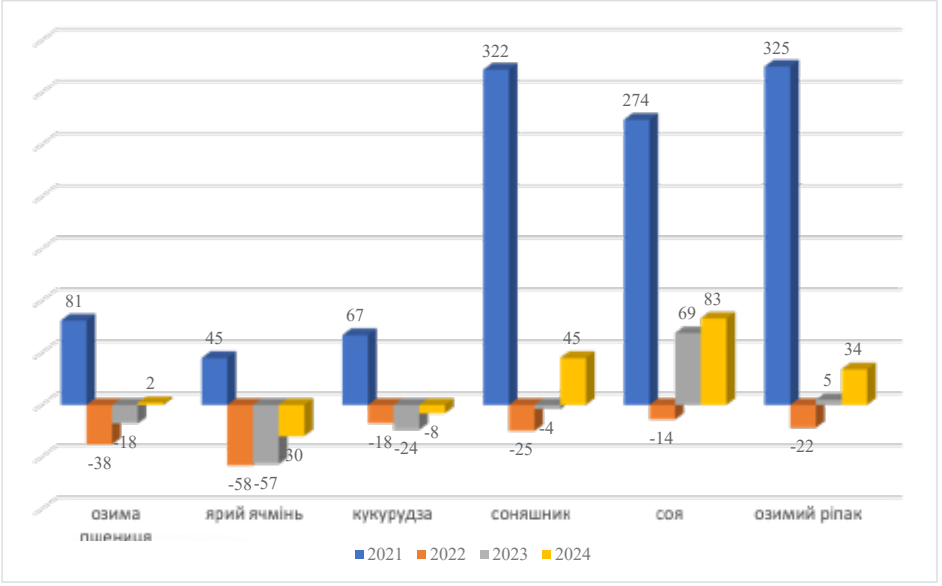

Рис. 2. Середній рівень прибутковості/збитковості вирощування основних видів зернових та олійних культур, USD/t

Джерело: сформовано авторами на основі [8]

Для подальшого ефективного розвитку галузі рослинництва в Україні необхідно:

1) продовжувати впровадження інноваційних технологій, енерго- та ресурсозберігаючих агротехнологій;

2) розвивати селекцію та насінництво, створювати нові високопродуктивні сорти та гібриди рослин;

3) стимулювати розвиток органічного землеробства та виробництва екологічно чистої продукції;

4) сприяти розвитку сільськогосподарської кооперації та інтеграції виробництва;

5) забезпечувати державну підтримку галузі, зокрема шляхом здешевлення кредитів, компенсації витрат на придбання техніки та обладнання, надання дотацій [1].

За оптимістичним сценарієм, за умови подальшого впровадження інновацій, ефективного використання ресурсного потенціалу та сприятливої кон'юнктури ринку, виробництво продукції рослинництва в Україні до 2030 року може зрости на 20-25%. Це дозволить не лише забезпечити внутрішні потреби, а й значно наростити експортний потенціал [11]. Таким чином, галузь рослинництва України має значні перспективи розвитку за умови впровадження інновацій, державної підтримки та ефективного використання наявного потенціалу. Реалізація цих завдань дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку та зміцнити позиції України як одного з провідних гравців на глобальному ринку сільськогосподарської продукції [12].

Для відновлення та покращення повоєнного виробництва продукції рослинництва в Україні необхідно забезпечити комплексний підхід і впровадити ефективні заходи, що дозволять успішно реалізувати завдання щодо підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва, серед яких захист довкілля та ефективне використання природних ресурсів (рис. 3).

Рис. 3. Напрямки підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва
Джерело: сформовано авторами на основі [3; 10]

Такі напрямки підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва сприятимуть швидшому відновленню галузі та аграрного сектору загалом. Варто підкреслити, що досягнення цього результату залежить від комплексного підходу та співпраці між державою, сільськогосподарськими підприємствами, іншими виробниками, науковими установами, фінансовими інституціями та іншими зацікавленими сторонами аграрного ринку.

Зважаючи на природний рівень родючості ґрунтів та сприятливі кліматичні умови, Україна має потенціал для подальшого збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Однак, одним із ключових стримуючих факторів цього розвитку є відсутність цілеспрямованої інноваційної діяльності в багатьох сільськогосподарських підприємствах, що є важливою передумовою для підвищення врожайності та ефективності виробництва в рослинництві. Інноваційний підхід до розвитку агротехнологій передбачає зниження енерго- та ресурсомісткості технологічних процесів, біологізацію землеробства, оптимізацію термінів виконання агротехнічних операцій та забезпечення екологічної безпеки виробництва.

Перспективи виробництва продукції рослинництва в Україні виглядають обнадійливими, хоча й залежать від ряду факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, сеед яких варто відзначити зростання внутрішнього попиту на продукти харчування, а також розвиток переробної промисловості, що може стимулювати виробництво рослинницької продукції для внутрішнього споживання (табл. 2).

Таблиця 2

Ключових аспектів, які впливають на розвиток сектору рослинництва в Україні

№ з/п	Перспективні напрями	Сутнісна характеристика напрямів
1	2	3
1	*Аграрний потенціал*	Україна має сприятливі кліматичні умови та родючі ґрунти, що створюють потужний потенціал для розвитку рослинництва. Велика кількість чорноземів дозволяє вирощувати різноманітні культури, включаючи зернові, олійні та технічні культури.
2	*Роль експортера*	Україна залишається одним з провідних світових експортерів зерна, особливо пшениці, кукурудзи та ячменю. Попит на українську продукцію на світовому ринку залишається високим, що сприяє розвитку галузі.
3	*Впровадження сучасних технологій*	Застосування інноваційних технологій, таких як точне землеробство, агротехніка, біотехнології та органічне землеробство, допомагає підвищити врожайність і знизити витрати виробництва.
4	*Державна підтримка та інвестиції*	Державна політика підтримки аграрного сектору, включаючи дотації, кредити та програми розвитку, є важливим фактором для зростання рослинництва. Крім того, залучення іноземних інвестицій може сприяти модернізації галузі.
5	*Екологічні виклики*	Зміни клімату, зниження родючості ґрунтів та екологічні проблеми можуть негативно впливати на виробництво. Тому важливо впроваджувати екологічно чисті технології та стратегії адаптації до кліматичних змін.

Закінчення табл. 2

1	2	3
6	*Військовий конфлікт*	Військові дії на території України створюють значні ризики для аграрного сектору. Це включає пошкодження інфраструктури, міграцію населення та втрату доступу до родючих земель, що впливає на обсяги виробництва та експорт.
7	*Внутрішній ринок та попит*	Зростання внутрішнього попиту на продукти харчування, а також розвиток переробної промисловості може стимулювати виробництво рослинницької продукції для внутрішнього споживання.
8	*Євроінтеграція та міжнародне співробітництво*	Поглиблення співпраці з ЄС та іншими міжнародними партнерами відкриває нові можливості для експорту та впровадження сучасних технологій.

Джерело: сформовано авторами за результатами дослідження

Загалом, перспектива розвитку рослинництва в Україні є позитивною, але вимагає комплексного підходу до вирішення викликів та максимальної реалізації наявного потенціалу.

Висновки і пропозиції. Рослинництво в Україні має значний потенціал для подальшого розвитку, проте цей процес залежить від низки факторів, таких як впровадження інновацій, адаптація до кліматичних змін, підтримка з боку держави та активізація інвестиційної діяльності. Зростання виробництва зернових та олійних культур, розвиток органічного землеробства, а також диверсифікація виробництва та розширення експорту стануть ключовими напрямками розвитку галузі в найближчі роки. Зважаючи на ці тенденції, Україна має всі шанси зберегти та зміцнити свої позиції на світовому аграрному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гаврилюк О.О., Чоп М.О. Сучасний стан виробництва продукції рослинництва та його вплив на побудову обліку витрат. *Ефективна економіка.* 2018. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6401. (дата звернення: 20.08.2024).
2. Гончарук І.В., Томашук І.В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його конкурентоспроможності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2022. № 4 (62). С. 7-24.
3. Даниленко В.І. Сучасний стан виробництва продукції рослинництва в Україні. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2019. № 4. С. 93-98.
4. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 22.08.2024).
5. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка».* 2015. Вип. 2(4). С. 30-34.
6. Лупенко Ю.О., Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Результати і проблеми реформування сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 26-38.
7. Томашук І.В. Вплив агропромислової інтеграції на підвищення ефективності виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. *Управління змінами та інновації.* 2023. № 5. С. 33-43.

8. Як війна вплинула на прибутковість сільгоспвиробництва в Україні? URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3874972-ak-vijna-vplinula-na-pributkovist-silgospvirobnictva-v-ukraini.html (дата звернення: 22.08.2024).

9. Чуб А.В. Оцінка тенденцій розвитку рослинництва в сільському господарстві України методами прогнозної екстраполяції. *Приазовський економічний вісник.* 2022. Вип. 2(31) С. 28-33. DOI: https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-2-5

10. Жибак М.М., Федуняк І.О. Основні напрями підвищення ефективності функціонування аграрних формувань з виробництва продукції рослинництва. *Ефективна економіка.* 2019. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/8.pdf (дата звернення: 23.08.2024).

11. Мазур В.А., Мазур К.В., Панцирева Г.В. Виробництво і експорт зернових та зернобобових культур в умовах військового стану. *Сільське господарство та лісівництво.* 2022. № 3 (26). С. 66-76.

12. Хаєцька О.П., Лояніч В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. *Ефективна економіка.* 2023. № 6. URL: https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736. DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47